

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan kuulemistilaisuus 21.4.2021

**VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta
Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa.**

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi Agenda2030 selonteosta.

THL tukee hallituksen tavoitteita kaikkien kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi ja vahvistaa omalta osaltaan olevansa laitoksen strategian mukaisesti tuottamassa tietopohjaa poliittiseen vaikuttamistyöhön. Agenda2030-tiekartta laaditaan vuoden 2021 aikana, koska kestävyystavoitteiden saavuttaminen edellyttää nykyiseen verrattuna systeemitason muutoksia ruoka- ja energiajärjestelmiin.

THL haluaa kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin Kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n tavoitteisiin liittyen.

Tavoite 1 Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta. Suhteellisen köyhyyden vähentäminen vaatii käytännössä korkeaa työllisyysastetta, samoin osallisuuden kokemus on edelleen vahvasti sidoksissa työhön ja itsenäiseen toimeentuloon. Tämä huomoiden esitetyt hallituksen toimet suhteellisen köyhyyden ja osattomuuden vähentämiseksi sisältävät sangen vähän työllisyyden ja osaamisen edistämiseen liittyviä toimia. Selonteossa annetaan (s.23) harhaanjohtajavan yksinkertaistettu kuva, että "...mm. perusturvan matala taso ja järjestelmän monimutkaisuus ovat kasvattaneet toimeentulotuen roolia." Toimeentulotuen muuttuminen pitkäkestoiseksi tueksi on kysymys, jonka taustalla on lisäksi toimeentulotuen automatisoituminen ja irtaantuminen sosiaalityöstä. Miten ja miksi järjestelmän monimutkaisuus lisää toimeentulotuen roolia - pikemminkin päinvastoin, toimeentulotuen kasvanut ja muuttunut rooli on lisännyt sosiaaliturvan monimutkaisuutta.

Gloaalitasolla köyhyys ja paikallisten elinolojen kurjistuminen varsinkin kehittyvissä talouksissa tuovat heijastuvaikutuksia kaikkialle, minkä vuoksi suomalaiseen kestävyysstrategiaan on mietittävä myös konkreettisia toimia esimerkiksi hyvän hallinnon edistämisen ja vaikuttavan kehitysyhteistyön kautta.

Tavoite 2 Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävä maataloutta tulee toteuttaa samanaikaisesti terveyttä, ympäristön kestävä kehitystä ja sosiaalista tasapuolisuutta edistäen. THL kantaa huolta, onko ravitsemuksen ja kestävyiden ulottuvuuksien huomioiminen tarpeeksi kattavasti mukana tukemassa poliittista päätöksentekoa. Kestävä ravitsemus ja ruokaympäristö edistää ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin kaikkia ulottuvuuksia ja tuottaa vain pienen ympäristökuorman, on turvallinen, tasa-arvoinen, ihmisten saavutettavissa sekä kulttuurisesti hyväksyttävä. Se auttaa torjumaan ravitsemusongelmia, mikä samalla vähentää syömisestä aiheutuvia kansantauteja ja lihomista. Se tukee myös luonnon monimuotoisuutta sekä planeetan terveyttä. THL tukee Valtioneuvoston selonteon näkökulmaa tarkastella ruoantuotantoa systeemitasolla, missä aiempaa paremmin voidaan huomioida myös terveys. Väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi THL suosittaa hallitusohjelman (HO) mukaisten tavoitteiden käytäntöönpanoa. Vaikka HO:ssa tavoitteena on edistää lapsiperheiden ravitsemusta, lasten ja nuorten ravitsemuksen seurantaan ja tutkimiseen ei ole kohdennettu resursseja. Esimerkiksi

terveysperustaista verotusta, joka on HO:n tavoitteena, ei voida toteuttaa ja seurata, mikäli eri väestöryhmien ruokakäyttäytymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä ei tunneta eikä seurata. THL vaatii lisäksi terveysperustaiseen verotukseen liittyvän selvitystyöryhmän asettamista, koska verotuksen hallinnolliset rajoitteet ovat poistuneet verrattuna kymmenen vuotta sitten ehdotettuun nk. sokeriveroon.

THL painottaa myös, että kestävyystavoitteet tulee entistä vahvemmin ottaa käyttöön ruokaketjun eri vaiheissa ja samalla varmistaa paikallisyhteisöjen elinvoimaisuus niin kotimaassa, EU:n maatalouspolitiikassa kuin globaalisti. Kansainvälisessä ruokaturvatavoitteessa pienviljelijöiden toimeentuloa tulee tukea, mutta samalla vaikuttaa myös kauppapolitiikkaan. Globaalista näkökulmasta tulisi kriisiavun sijasta kehittää ja tukea kumppanimaiden pitkäjänteisiä tavoitteita ruokaturvan saavuttamiseksi, ja edistää poikkisektoriaalista työtä haavoittuvien väestöryhmien terveellisen ja kestävä ravitsemuksen turvaamiseksi.

Tavoite 3 Taata terveellinen ja elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille. Terveiden eriarvoisuuden kaventaminen edellyttää muutakin kuin suoraan terveyteen tai terveyskäyttäytymiseen kohdistuvia toimia (s.31). Yhtä olennaisia ovat elin- ja asuinolojen parantaminen, haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten, iäkkäiden, lasten sekä vähemmistöjen kuten vammaisten ja maahanmuuttajien, mahdollisuuksien parantaminen ja terveydenhuoltojärjestelmän oikeudenmukaisuuden parantaminen. Tekeillä oleva sote-uudistus (s.32) ei ilmeisesti tähtää rakenteelliseen uudistukseen, jossa tarkasteltaisiin myös työterveyshuollon merkitystä terveyden eriarvoisuuden kannalta. Esim. OECD on kuitenkin arvioinut terveyspalvelujen rakenteen osaltaan vaikuttavan terveyden eriarvoisuuden muodostumiseen Suomessa.

Selonteossa todetaan (s.32, kpl 3): ”Hallitus laatii monialaisen ja poikkihallinnollisen vuoteen 2030 ulottuvan ikäohjelman”. Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030 on julkaistu syksyllä 2020. Ohjelman mukaisten toimintakyvyn ylläpidon ja kuntoutuksen tärkeys ovat korostuneet vuonna 2020 pandemian aikana.

Selonteossa todetaan (s.32, kpl 4): ”Lakiin on jo lisätty vanhuspalveluiden laatua parantavat säädökset henkilöstön vähimmäismitoituksesta sekä palvelutarpeen ja toimintakyvyn arviointijärjestelmän käyttöön otosta.” Vähimmäismitoitus koskee vain ympärivuorokautista hoitoa, kohta pitäisi siis muotoilla: ”...vähimmäismitoituksesta ympärivuorokautisen hoivan yksiköissä...”. THL kantaa huolta siitä, että lakiuudistuksen toisessa vaiheessa turvataan erityisesti kotiin annettavien palveluiden saatavuus, yhdenvertaisuus ja laadun parantaminen mm. mielenterveyden ja palliatiivisen hoidon osalta.

Tavoite 4 Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet Koulutuksessa tulee huomioida terveyttä edistävien ja taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävien elintapojen tärkeys ja jalkauttaminen antamalla käytännön välineitä arjen toimintaan.

Tavoite 5 Taata sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia. THL haluaa nostaa esiin kaksi näkökulmaa: ensinnäkin kodin ja perheen vastuunjakamisen kehittämisessä näkökulman omaishoidosta ja sen tukemisesta tasa-arvokysymyksenä. Suurin osa iäkkäitä vanhempia hoitavista henkilöistä on naisia. Toiseksi, tasa-translakuudistus tulee huomioida tasa-arvon edistämiseksi.

Tavoite 6 Varmistaa puhtaan veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio toteutuu Suomessa pääosin hyvin, poikkeuksena haja-asutusalueiden yksityiskaivot ja pienet vesiosuuskunat. Raportti ei myöskään huomioi vesiensuojelua ja erityisesti pintavesien laadun valvonnan mikrobiologisia laatutekijöitä, jotka vaikuttavat erityisesti ihmisterveyteen.

Tavoite 7 Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille toteutetaan päästövähennystoimilla muun muassa lisäämällä uusiutuvien energialähteiden käyttöä, parantamalla energiatehokkuutta sekä edistämällä prosessiteollisuuden sähköistymistä päästöjen vähentämiseksi.

THL haluaa kiinnittää huomiota uusiutuvien energiamuotojen käytön ja terveyden välisiin yhteyksiin. Uusiutuvan energian lisäämisessä on tärkeää huomioida, etteivät ne kaikki ole päästöttömiä. Esimerkkinä puun pienpoltto, joka on uusiutuva, mutta on jo nykyisellään suurin mustan hiilen päästöjen lähde Suomessa ja sillä on paitsi ilmastovaikutuksia myös pienhiukkasten lähteenä merkittäviä terveyshaittoja. Öljylämmitteisten kiinteistöjen siirtymisessä muihin lämmitysmuotoihin tulee kannustaa ympäristön ja terveyden kannalta kestäviin vaihtoehtoihin siirtymistä. Kun mietitään velvoittavia toimia taloyhtiöille, olisi tärkeää huomioida myös kustannusten kohtuullisuus. Suurilla kustannuksilla voi olla vaikutusta erityisesti alempien sosioekonomisten luokkien maksukykyyn ja korkeiksi nouseviin asumiskustannuksiin.

Tavoite 8 Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttää ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja linjaa talouskasvun ja vihreän siirtymän tavoitteet ja esittää tavoitteita muun muassa teknologian kehittämiseksi ja viennin edistämiseksi kehittämis- ja innovaatiohoiduksen avulla. THL korostaa teknologianeutraaliuden tärkeyttä, toisin sanoen sitä, että tavoitteiden saavuttamisessa jätetään tilaa markkinoiden luomalle tehokkuudelle, varsinkin kun koronasta aiheutuva valtiontalouden vakauttamistarve tullee vaikuttamaan käytössä olevan rahoituksen tasoon. Tämä näkyy myös raportin julkisten palvelujen tuottavuuden kehittämisen painottamisesta.

THL pitää tärkeänä raportissa esiin nostetun työkyvyn ylläpitämisen merkityksen, jolla tähdättäneen työhönosallistumisasteen nostamiseen. THL nostaisi merkittäväksi asiaksi nuorten työelämästä syrjäytymisen ehkäisemisen, jolla on huomattavan kauaskantoisia vaikutuksia.

Tavoite 10 Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä. Eriarvoisuuden vähentäminen on THL:lle tärkeä tavoite, minkä vuoksi THL esittää huolen siitä, että yhdenvertaista palvelujen saatavuutta ei ole selonteossa mainittu. Palveluihin pääsy ei aina toteudu syrjäseuduilla, varsinkin jos julkista liikennettä ei ole.

Tavoite 11 Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä yhteiskunnat. Nykytilanteesta minitaan, että "Katastrofeja tapahtuu Suomessa harvoin, eivätkä merkittävät taloudelliset tai terveyteen kohdistuvat haitat ole yleisiä." Katastrofit, kuten pandemiat, voivat kuitenkin yleistyä ja niillä voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia yhdyskuntaan. Katastrofeihin tulisi varautua yhteistyössä eri sektorien kanssa.

Tavoite 13 Toimia kiirreellisesti ilmastomuutosta ja sen vaikutuksia vastaan. Hillintätoimien osalta THL pitää puutteena, että tässä kohdassa raporttia ei ole huomioitu terveysvaikutuksia. Hillintätoimien terveysvaikutukset ovat usein myönteisiä ja näin ollen mahdollistavat toimien paremman perustelemisen ja laajemman yhteistyön. Toisaalta jotkin ilmastotoimet heikentävät terveyttä, ja nämä olisi syytä tunnistaa vaihtoehtojen löytämiseksi.

THL esittää seuraavaa lisäystä (s.74, kpl 4): "...johon pyydettiin mukaan yhteiskunnan keskeisiä toimijoita. Yhteistoimintaa kehitetään myös arvioimalla ja huomioimalla toimenpiteiden muita vaikutuksia, kuten terveysvaikutuksia, jotka yleensä ovat myönteisiä. Tutkimuslaitoksilla on näissä arvioinneissa tärkeä rooli."

Kuntien roolia ei ole ilmastotoimien osalta huomioitu riittävästi, vaikka monet ratkaisevat päätökset liikenneratkaisusta, kaukolämmöstä sekä maankäytöstä ja rakentamisesta tapahtuvat kunnissa. THL ehdottaa uusia tekstikappaleita lisättäväksi (s.74): "Kunnat ovat ratkaisevassa asemassa monissa liikenteeseen, kaukolämpöön sekä maankäyttöön ja rakentamiseen liittyvissä päätöksissä. Näin ollen onnistunut kansallinen ilmastopolitiikka edellyttää, että hallitus tekee kuntien kanssa tiivistä yhteistyötä ja varmistaa, että kunnilla on tarvittavat resurssit ja lainsäädännölliset kannusteet tehdä vaadittavia nopeita ilmastotoimia. Lisäksi on tuettava kuntien välistä yhteistyötä taitotiedon levittämiseksi ja tehokkaan työnjaon toteuttamiseksi."

Kuntien lisäksi kansalaisyhteiskunta ei ole saanut raportissa ansaitsemaansa painoarvoa. Siksi THL ehdottaa uutta kappaletta edellisen ehdotuksen jälkeen (s.74): "Kansalaisyhteiskunnan rooli ilmastotoimien edistämiseksi on ratkaisevan tärkeä. Monet ilmastotoimet vaikuttavat kansalaisten arkeen tai riippuvat kansalaisten aktiivisesta toiminnasta. Siksi hallitus tukee kansalaisosallistumista ilmastotyössä ja järjestää mahdollisuuksia yhteiskehittää skaalautuvia ratkaisuja. Tätä työtä tehdään yhdessä kuntien kanssa."

Lisäksi THL painottaa sopeutustoimien tutkimuksen ja arvioinnin tärkeyttä. Sopeutumista on käsitelty alatavoitteessa 13.1, mutta tässä sopeutumistoimien vaikutusten arviointia ei ole huomioitu. Siksi ehdotamme lisäystä (s.75, kpl 2): "Sopeutumisen edistämisen on kuljettava käsi kädessä hillintätoimien kanssa. On tärkeää arvioida tutkimukseen perustuen sopeutumisen vaikutuksia mm. hillinnän ja talouden näkökulmista."

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Anne Hyvärinen